

VATAN ŞAİRİ YAHYA KEMAL

H. VEHBİ ERALP

Bu yazıda size vatan şairi Yahya Kemal'den bahsetmek istiyorum. « Vatan şairi Yahya Kemal » yerine « millî şair Yahya Kemal » de diyebilirdim. « Vatan şairi » sözünü bilerek ve isteyerek seçtim, Zira « millî şair » deyiminin her zaman yerinde kullanılmadığını sanıyorum. Gerçekten « millî şair » deyince, bundan ne anlıyoruz? Umumi olarak bundan anlaşılan şudur; vatandan, milletten bahseden, şiirlerinde sık sık bunları ve bunlara ait konuları işleyen şair. Öyle sanırsanız ki bir yazar Türk, Anadolu, vatan, millet yaşasın gibi kelimeleri bol bol kullanırsa, bunları manzume kalıbına dökerse hemen millî şair olur. Hattâ çok kere bu yazarın gerçekten şair olup olmadığına dikkat bile etmeyiz. Halbuki bir şair, şiirlerinde hiç de vatan ve milletten bahsetmeden de millî şair olabilir; bunun örnekleri çoktur: İngilizlerin Shakespeare'i, Almanların Goethe'si, Fransızların Racine'i böyledir. *Güç olan millî olmak değil, şair olmaktır.* Bir şair sadece aşktan, ölümden, gülden, bülbülden bahsedebilir; ama o milletin dilini kusursuz bir şekilde kullanmışsa, duygularını dile getirmişse, insan ruhuna seslenmeyi bilmişse, kısaca gerçekten şairse, pekâlâ millî bir şairdir. Bir ressamın, bir bestekârın başka bir milletin sanat tarihinde yer alması mümkündür, zira resmin ham maddesi olan renklerle şekiller, bestenin ham maddesini teşkil eden sesler, milletlerarası şeylerdir; ama bir şair her şeyden önce dilini kullandığı milletin şairidir, çünkü şiirin ham maddesi kelimelerdir, dildir. Bunun içindir ki şiir güzel sanatlar içinde en çok millî olanıdır, merhum arkadaşımız Ahmet Hamdi Tanpınar'ın çok güzel ve çok yerinde bir deyişiyle, « bir iç kale sanatı »dır. Şiir, mısraın özellikleri yüzünden, kolay kolay başka bir dile aktarılamaz, hattâ aynı dilde bile nesre, düz yazıya çevrilemez; bu yüzden ki şiiri bazan « nesre çevrilemeyen söz » diye tarif etmişlerdir.

Yahya Kemal'in « Endülüs'de Raks » şiirini alalım. Bu şiir şairin İspanya'da elçi bulunduğu sırada seyrettiği bir İspanyol dansını, zili,

şalı, gülü, kâkülü, yelpazeyi, renkleri, dansözün güzelliğini dile getiriyor. Şimdi böyledir diyé bunu kendimize mal etmiyecek miyiz? Bu şiiri bir türk şiiri saymıyacak mıyız? Bu, bizim malımız, milli değil midir? Görüyorsunuz ki buna imkân yok. Bu şiirin şiir tarihimizde yer almasının iki güçlü sebebi var; birincisi türkçe söylenmiştir, ikincisi güzeldir. Bu söylediklerim doğru ise « milli şair » sözünün mânası « büyük şair »dir, bir şair büyük olduğu nispette millidir. Bunun içindir ki « milli » sayılan şairler aynı zamanda milletlerarası bir değer kazanmışlardır. Shakespeare ve Goethe büyük şair oldukları için « milli » sayılmışlardır ve aynı zamanda milletlerarası birer şairdirler, buna, belki de hepsinin büyüğü İtalyanların Dante'sini de katabilirsiniz.

Mesele bu bakımdan ele alınınca büyük bir şair olan Yahya Kemal'in aynı zamanda millî bir şair olduğunda şüphe yoktur. Yalnız burada ele almak istediğim konu başkadır; ben milliyetçi şair, daha yerinde bir söyleyişle, vatan şairi Yahya Kemal'den bahsetmek istiyorum.

Yahya Kemal'in milliyetçiliği Paris'teki öğrencilik yıllarından başlar. Kendisi Bursa'dan kalkarak Rumeli'nin fethinde bulunmuş eski bir ailenin çocuğu idi, eskilerin deyişiyle « Evlâd-ı Fatihan »dandı. **Kaybolan Şehir** şiirinde, doğduğu şehirden bahsederken :

**Üsküp ki Yıldırım Beyazıt Han diyârıdır,
Evlâd-ı Fâtihân'a onun yâdigârıdır.**

diyor; fakat bu atalar mirasının ve temsil ettiği şeylerin şuurlu bir hale gelmesi için Yahya Kemal'in yabancı bir diyarda yaşaması gerekiyordu. Yahya Kemal Paris'te, içinde bulunduğu kozmopolit çevrede, çeşitli milliyetçilik cereyanlarının kaynaştığını gördü. Böylece bir türk milliyetçiliğinin de olabileceğini, olması gerektiğini anladı. Bu anlayışın neticesi olarak edebiyat ve şiir kadar tarihle, bizim tarihimize de uğraşmaya başladı. Yahya Kemal'i yakından tanıyanlar, onun tarihimizi ne kadar derinden, iyi ve teferruatıyla bildiğini görmüşlerdir. Kendisini Parkoteldeki odasında ziyaretlerimde, başucunda daima bir şiir kitabı yanında bir tarih kitabı görürdüm. Yahya Kemal'e göre her millet bir terkipti ve bu terkip tarihin potasında meydana gelirdi; millet şuurunun temelinde tarih şuuru vardı. Millet denilen terkiibi meydana getiren faktörler arasında üzerinde yaşanan toprak birinci yeri alıyordu; zira bir milleti boşlukta, havada düşünmek imkânsızdı. Büyük fransız tarihçisi Michelet'nin şu cümlesi Yahya Kemal'in zihnine bir çengel gibi takılmıştı: « Fransa toprağı bin yılda fransız milletini meydana getirdi. » Bu sebeple, o tarihimizi Anadolu'ya yerleşmemizin

tarihi olan 1071 den, Alp Aslan'ın Malazgirt zaferinden başlatıyor. Alp Aslan'ın Ruhuna Gazel şiirinde bu kahramandan « en büyük şanlı atamız » diye bahsediyor, onun kılıcının parıltısının güneş gibi her şeyi sonsuz aydınlattığını söylüyor. Millet bir terkip olduğuna göre, bu terkinin içinde her şey kendine mahsus şekli alacaktır. Milleti meydana getiren birer faktör diye ileri sürülen ırk birliği, dil birliği, din birliği gibi şeyler başlangıçta değil, sondadır. Bir takım insanlar aynı ırktan oldukları için milleti meydana getiremezler, farklı ırklar millet dediğimiz terkinin içinde eriyerek yeni bir ırk şekli meydana gelir. Aynı dili konuşmak bir milleti meydana getirmeye yetmez; farklı dillerin bir millet içinde kaynaşmasıyla yeni bir dil meydana gelir. Âlemşumul olmak iddiasında olan dinler için bile mesele aynı idi. Yahya Kemal « Bizim müslümanlığımız bile başka milletlerinkine benzemez, kendimize mahsustur, derdi. İçki ile domuz eti, ikisi de haram olduğu halde, biz bol bol içki içeriz, ama domuz eti yemeyiz; namazla oruç farzdır, biz namaz kılmayız, oruç tutarız. » Bu görüşü yüzünden Yahya Kemal gençliğinde moda olan turancılık, islâmcılık gibi cereyanların hiçbirine katılmadı, ömrünün sonuna kadar kendi fikirlerine bağlı kaldı. Daha sonra ortaya çıkan dil ve tarih görüşlerinin dışında kalması da aynı sebeptendir.

Tarih boyunca bir milletin meydana gelmeye başlamasıyla üzerinde oturlan toprak vatan olur, halk millet olur, dil, sanat, örf ve âdetler, hukuk doğar. Yahya Kemal'e göre Türkler tarihte millet denilen terkiplerin en güzellerinden birini meydana getirmişlerdir. Bunun en büyük delili, kurdukları imparatorluğun gelmiş geçmiş imparatorluklar içinde en başarılılarından ve uzun ömürlülerinden biri olmasıdır. Yahya Kemal tarihimizin bu devrine ait her güzel şeyine, zaferlerine, mimarisine, musikisine, şiirine candan bağlıdır ve bunlar onun büyük şiirinin esas ilham kaynaklarından biri olmuştur. « İstanbul'u Fetheden Yeniçeriye Gazel » i, Otranto'ya çıkan ve Fatih'in ölümü araya girmeseydi, belki Roma'ya kadar gidecek olan « Gedik Ahmet Paşa'ya Gazel » i, Yavuz Sultan Selim'in Çaldırandan başlayarak Mercidâbık, Ridâniye zaferlerini anlatan, terkibi bend şeklinde yazılmış en uzun şiiri olan « Selimnâme » si-bu şiir büyük şairimiz Bakî'nin Kanunî Sultan Süleyman mersiyesiyle aynı vezindedir-, İstanbul Fethini Gören Üsküdar, Akıncı, Mohaç Türküsü, büyük bestekârimiz için söylediği İtrî şiiri ve daha bir çokları bu arada sayılabilir. Bunların dışında Yahya Kemal başka şiirlerinde de sık sık bir milliyetçi şair, bir vatan şairi olarak karşımıza çıkıyor. Meselâ artık ihtiyarladığımı, gördüğüm yerlerin, çıktığı

seyahatlerin şimdi kendisine eski zevki vermediğini anlatan «Yol Düşüncesi» şiirinin son mısralarını beraber okuyalım :

Eğer mezarda, şafak sökmeyen o zindanda,
 Ceset çürür ve tahayyül kalırsa insanda,
 — Cihan vatandan ibârettir, itikadımca, —
 Budur ölümden benim çerçevem, murâdımca :
 Vatan şehirleri karşımnda, her saat, bir bir,
 Fetihler ufku Tekirdağ ve sevdiğim İzmir,
 Şerefli kubbeler iklimi, Marmarayla Boğaz,
 Üzerlerinde bulutsuz ve bitmeyen bir yaz,
 Bütün eserlerimiz, halkımız va askerimiz,
 Birer birer görünen anlı şanlı cedlerimiz,
 İçimde dalgalı Tekbîr'i en güzel dînin,
 Zaman zaman da Nevâkâr'i doğsun İtri'nin.
 Ölüm yabancı bir âlemde bir geceyse bile,
 Tahayyülümde vatan kalsın eski hâliyle.

Şair vatanına o kadar bağlıdır ki vatan dışında başka bir yer kabûl etmiyor, cihan vatandan ibarettir, diyor ve ölümünden sonra bile hayalindeki vatanın değişmesine razı olmuyor.

Ne yazık ki asırlarca devam eden bu terkip yavaş yavaş bozuldu; imparatorluk yıkılmağa yüz tuttu. Yaşayabilmek, değişen dünyaya ayak uydurabilmek için türk milleti uzun zamanlar içinde bulunduğu ve baş yeri tuttuğu bir medeniyet halkasından başka bir medeniyet halkasına geçmek zorunda kaldı. Böylece yaşayışımızda, gidişimizde bir ikilik meydana geldi. Eskisi gibi kalamazdık, ama henüz tamamiyle yeni de olamamıştık. Yahya Kemal bu durumu Koca Mustâpaşa şiirinde ne güzel anlatıyor. Şair bir gün Koca Mustâpaşa'ya gidiyor. Burası fakir, mütevekkil, ölümlerle dirilerin yanyana bulunduğu, kaldırımları bozuk, sokakları eğri büğrü bir semttir; ama türktür, türk. İstanbul'un karakteristik bir köşesidir :

Koca Mustâpaşa ! Ücra ve fakir İstanbul !
 Ta fetihten beri mü'min, mütevekkil, yoksul,
 Hüznü bir zevk edinenler yaşıyorlar burada.
 Kaldım onlarla bütün gün bu güzel rû'yâda.
 Öyle sinmiş bu vatan semtine milliyetimiz
 Ki biziz hem görülen, hem duyulan, yalnız biz.
 Mânevî çerçeve beşyüz senedir hep berrak;
 Yaşayanlar değil Allâh'a gidenlerden uzak.

Bir bahar yağmuru yağmış ta açılmış havayı
 Hisseden kimse hakikat sanıyor hülyâyı.
 Âhret öyle yakın seyredilen manzarada,
 O kadar komşu ki dünyâya dıvar yok arada,
 Geçer insan bir adım atsa birinden birine,
 Kavuşur karşıda kaybettiği bir sevdiğine.

Serviliklerde sükûn, yolda sükûn, evde sükûn,
 Bu taraf sanki bu halkıyla ezelden meskûn.
 Bir afif âile sessizliği var evlerde;
 Örtüyor fakrı asâletle çekilmiş perde.
 Kaldırimsız, daracık, eğri sokak, doğru sokak.
 Her geçildikçe basılmış ve düzelmiş toprak.
 Kuru ekmele, bayat peyniri lezzetle yiyen,
 Çeşmeden her su içerken: «Şükür Allâh'a» diyen
 Yaşıyor sâde mâişetlerin en sâfında;
 Ruh esen kuytu mezarlıkların êtrâfında.
 Bu vatandaş biraz ahşapla, biraz kerpiçten
 Yapabilmiş bu güzellikleri birkaç hiçten.

Şaire içinden bir ses, tam gönlüne uygun olan burada kalmasını söylüyor. Ama o kalamaz.

Geç vakit semtime döndüm Koca Mustâpaşa'dan

diyor. Niçin? Çünkü yaşayışımıza bir ikilik girmiştir, millet bir bütün olmaktan çıktığı gibi, maddî hayatımızla manevî hayatımız arasındaki düzen bozulmuş, geçmişle olan bağlantımız kopmuştur; şiirde de söylendiği gibi, birer köksüz ağaç haline gelmişizdir.

Birinci dünya savaşı bizim için tam bir bozgun oluyor, memleketin bir çok yerlerine düşman orduları giriyor. Mütareke devrini Yahya Kemal bir kâbus gibi geçirmiştir. Kendisi bu günleri anlatırken çevresindeki taşkınlıklara dayanamadığını, yaz kış Büyükada'da oturduğunu söylerdi. Şair 1918 adlı şiirinde bu günleri şöyle anlatıyor:

Ölenler öldü, kalanlarla muztarip kaldık.
 Vatanda hor görülen bir cemâatiz artık.
 Ölenler en sonu kurtuldular bu dağdağadan
 Ve göz kapaklarının arkasında eski Vatan,
 Bizim diyâr olarak kaldı tâ kıyâmete dek.

**Kalanlar ortada genç, ihtiyar, kadın, erkek
Harâb olup yaşıyor tali'in azâbiyle ;
Vatanda düşmanı seyretmek ıztırâbiyle.**

Ama kendisi, bu şiirin son dört mısraında da söylediği gibi, ümitsiz değildir, bu halin çok süremeyeceğine, mutlaka şafak sökeceğine inanıyor. Netekim bunun belirtileri de görülmektedir. Anadolu'da yer yer mukavemet merkezleri kurulmuş, Atatürk'ün, o zamanki adıyla Mustafa Kemal'in başına geçtiği bir hareket başlamıştır. Her kafadan bir sesin çıktığı, herkesin bir yol göstermek iddiasıyla ortaya atıldığı o karma-karışık günlerin İstanbul'unda, milliyetçiliği, vatan sevgisi, Yahya Kemal'e gidilecek doğru yolu göstermiş, millî harekete katılmaktan, buna her türlü vasıtayla yardım etmekten başka çare olmadığını anlatmıştır. Şairin ölümünden sonra ona dair hatıralarını anlatan Hamdullah Suphi Tanrıöver, mütarekenin karanlık günlerinde Yahya Kemal'in kendisine şu sözleri söylediğini yazıyor: «Mustafa Kemal Paşayı bir hiddet anında seyrettim.' Kapalı bir gök altında, tamamen kapalı bir gecede bir yıldırımın ışığında nasıl birden bire bir denizin enginliğini seyretmek mümkün olursa ben o gazap anında, Mustafa Kemal'in ruhundaki enginliği seyrettim. Hamdullah, iyi bil, Mustafa Kemal genç yaşında bana her şeyden evvel bunu duyurdu ve bunu öğretti; o türk milletinin bir ihtiyat kuvvetidir. Şimdi o kuvvet faaliyete geçiyor. Ümidimizi ona bağlamak en doğru yoldur.»

Yahya Kemal o sıralarda Edebiyat Fakültesinde hoca idi. Dersleriyle, konuşmalarıyla gençlere milliyetçilik fikirlerini aşıyor, İstiklâl mücadelesinin, kutsiyetinden bahsediyordu. O yıllarda onun öğrencisi olan Ahmet Hamdi Tanpınar, şairin ölümünden sonra yayınlanan «Yahya Kemal» adlı eserinde, şairin ilk dersinde Alfred de Vigny'nin **Kurdun ölümü** şiirini ele aldığını, buradan Anadolu savaşına geçtiğini yazdıktan sonra şöyle devam ediyor: «Bir şimşek parlıyor, biz Mustafa Kemal'i Anadolu dağlarında yorgun orduyu toplar görüyorduk; bir başka şimşek ışığı daha, ömründe bir kere bile gülmek fırsatını bulmamış kadınlar ve yetim çocuklar, bakımsız, viran şehirler, işgal altında İzmir ve İstanbul, boynunu bükmüşler kurtarıcı bekliyorlardı. Ve böylece birbiri peşinden gelen parıltılar arasında insan talihine, insan haysiyetine, ölüme, aşka açılıyor, yıkılmış, imparatorluğun enkazı arasından yaralı vatana sarılıyorduk.» Yahya Kemal derste yarım bıraktığını başka bir odada veya kahvedeki konuşmalarıyla tamamlıyordu. Yine Tanpınar'ı okuyalım: «Bu konuşmaların bazılarını millî mücadele için gazetelere yazdığı makalelerde aynıyle gördük. Bazen

da bize verilen bir derste geçen bir cümlenin başkaları tarafından, hattâ bir kaç imza tarafından geliştirildiğine şahit olduk. Bu senelerde, İstanbul'da, millî cephe matbuatı üzerinde feyizli bir rüzgâr gibi esiyor, durmadan bir yığın fikir ve duygu tohumunu oradan oraya taşıyordu.» Tanpınar ne kadar doğru söylüyor: O yıllarda Yahya Kemal dersleriyle, konuşmalarıyla, yazılarıyla, günlük gazetelere yazdığı başmakalelerle âdetâ İstiklâl mücadelesinin İstanbul'da esen feyizli bir rüzgârı olmuştu. Şairin hayatı bütün tafsilâtiyle yazıldığı, şiirlerinden sonra nesirleri de tam olarak basıldığı zaman, onun bu yoldaki hizmetinin büyüklüğünü daha iyi öğreneceğiz ve anlıyacağız. Onun o zaman gençler üzerindeki tesirini daha iyi belirtebilmek için, sözü yine Tanpınar'a bırakacağım, zira bunu daha iyi söylememe imkân yok. Tanpınar şöyle yazıyor: «O konuşurken Yunustan başlayarak yaşadığımız güne kadar, türkçenin asır asır kaydettiği zafer merhalelerini ve bize ait duyuş tarzının teşekkülünü âdetâ gözümüzle görüyorduk. Hakikaten dedelerimiz bilmeden dahi olsa, asırlardan beri Yahya Kemal'in yaptığıın peşindeydiler. O, tarihimiz gibi şiirimizi de kitap sayfalarından dışarıya çıkarmıştı. İstanbul Darülfünununun Edebiyat Fakültesinde halkası genişliyen bir gençlik, şimdi onun sayesinde ikisini beraberce yaşıyordu. O karanlık mütareke günlerinde buna ne kadar muhtaçtık. Sanki bu derslere çıplak geliyor ve o konuştuğça giyiniyorduk.» Evet, bundan daha iyi söylenemez; onun yanına sanki çıplak gelenler giyindiklerini hissederdilerdi. Bu, ömrünün sonuna kadar böyle devam etti. Böylece Yahya Kemal gençliğin sembolü olmuştu, bütün gençler ona inıyor, onu seviyorlardı¹.

Şimdi son olarak Yahya Kemal'in en büyük vatan şiirinden, emsalsiz bir şiir olan «Süleymaniye'de Bayram Sabahı»ndan bahsetmek istiyorum. Edebiyat tarihimizde bu şiir, mîmaride Süleymaniye camiinin bir kârşılığı sayılabilir. Yahya Kemal buna çok emek vermiş, bu manzume

¹ Bu münasebetle Yahya Kemal'in Başkumandanlık meydan muharebesinden önce söylediği şu dört mısrağı da anmak isterim:

**Şu kopan fırtına Türk ordusudur Yârabbi!
Senin uğrunda ölen ordu budur Yârabbi!
Tâ ki yükselsin ezanlarla müebbed nâmin,
Galip et! çünkü bu son ordusudur İslâmın.**

Şairin yakın dostu Ord. Prof. Dr. Kâzım İsmail Gürkan'dan öğrendiğime göre, son iki mısra Ramazan ayına rastlıyan 1922 Ağustosunda Sultan Ahmet camiine mahya olarak yazılmıştır.

tamamlanmadan eserini neşretmek istememişti. Onun arzusuna uyularak bu şiir eserinin başına konulduğu gibi, esere adını veren «**Kendi Gök Kubbemiz**» başlığı da yine onun isteğiyle bu şiirin üçüncü mısrağından alınmıştır.

«**Süleymaniye'de Bayram Sabahı**» sanki bütün tarihimizin muhteşem ve şiir dilinde bir terkididir. Şair bir bayram sabahı Süleymaniye camiine gidiyor. Henüz şafak sökmemiştir ve bayram namazı vakti gelmemiştir. Buradan görülen ve mavileşmekte olan manzaradan Malazgirt'ten başlıyan dokuz asırlık tarihimiz yer yer aksediyor; «**tozlu zaman perdesi**» aradan kalkmış gibidir. Kanatlı birer melek gibi atalar, yerdekilerle beraber gökten buraya geliyorlar. Böylece insan ve hayâlet birbirine karışıyor ve Süleymaniye bütün milleti kucaklayan bir tarih oluyor. Bu camiin mimarı bir neferdir. — Sinan bir Yeniçeri neferi idi —, zira (ordu-milletlerin en çok döğüşen, en sarı) türk milletine lâyük bir mabedi ancak bir nefer yapmış olabilir. Burası gökyüzüne açılmış bir âhret kapısıdır, ruh orduları buradan geçerek Tanrının rahmetine kavuşurlar. (Bir zamanlar hendeseden âbide) sandığı camiin mânasını şair asıl bugün anlıyor; burası milletin birliğinin yuğrulduğu yerdir. Cemaatin ön safında oturan nefer esvaphı biri var. Bu kimdir? Bu türk milletin sembolüdür. Yurdu kuran ve koruyan odur; milletin başı sıkıştığı zaman bir teselli gibi görünen yine odur. Yavaş yavaş şafak sökmiye başlıyor, bayram topları atılıyor. Bu top sesleri yakınlardan ve uzaklardan, bizde kalan yerlerden olduğu gibi kaybettiğimiz yerlerden gelen top seslerinin akisleridir, her biri başka bir zaferin top sesleri gibidir:

Din'yor hepsi büyük hâtıralar rüzgârını,
Çaldıran topları ardınca Mohaç toplarını.

Deniz ufkunda da top sesleri var; kimbilir, belki Barbaros donanmayla seferden geliyor; bu geliş Adalardan, Tunus'tan, Cezâyir'den olabilir. Böylece şair gürliyen top sesleri arasında ve ulu camiin içinde vatanın birliğine karışıyor, vatani kendi içinde ve kendini vatanda duyuyor, yaşıyanlarla beraber ataların ruhlarını görüyor, gönlü ışıklarla doluyor.

Bunları söyledikten sonra içimde şöyle bir düşünce uyanıyor; bütün bu sözler neye? Vatan şairi Yahya Kemal'i en iyi anlatacak olan onun vatan şiirleridir. Hiç bir şey hâlis bir sanat eseriyle doğrudan doğruya temasın, onu yaşamının ve tatmanın yerini tutamaz; bu yolda söylenenler, olsa olsa böyle bir eserin anlaşılmasına yardımcı olabilir. Bu sebeple şimdi ben aradan çekilmek, sizi Yahya Kemal'in (Süleymaniye'de Bayram Sabahı) şiiriyle başbaşa bırakmak istiyorum.